

biblioteka **BALKANON #11**

SEOBE
Miloš Crnjanski

Copyright © Zadužbina Miloša Crnjanskog
Copyright © ovog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Glavni i odgovorni urednik:
Ivan Isailović

Urednik izdanja:
Goran Korunović

Pogovor:
Goran Korunović

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Slavimir Stojanović Futro

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

MILOŠ CRNJANSKI

SEOBE

Priredio
Goran Korunović

KONTRAST
Beograd, 2025.

MOĆ JEDNOG ROMANA

Simboličko-kulturni značaj *Seoba* je neosporan: samim *naslovom* ovo delo, u svakome ko pripada srpskom jeziku – čak i da knjigu nije pročitao – pobuđuje skopčanost sa kolektivnom memorijom, sa nadlično-istorijskim iskustvom, sa jednom konstantom našeg komunitarno-povesnog toka. Samim naslovom, kao i temom vojne Vuka Isakovića, temom koja je odavno nadišla okvire samog romana i postala jedna moguća parabola istorijske sudbine srpske zajednice, ovaj roman ostaje urezan u svesti pripadnika srpske kulture. U XX veku nema književnog ostvarenja na srpskom jeziku koje upečatljivije ostvaruje naznačenu ulogu u zajednici.

Ovde ipak želimo da naglasimo drugi aspekt ovog romana – sam način na koji je delo izvedeno. Nije samo reč o bezbroj puta pominjanoj specifičnosti rečenice Crnjanskog, o osobenoj upotrebi zarezova i prepoznatljivom ritmu, o poznatoj cikličnoj kompoziciji. Reč je o načinu pisanja koji se načelno, književnokritički opisuje kao lirizacija proze, a koji u stvari podrazumeva u istoriji književnosti teško ponovljivu zatalasanost jezika i slika, koji znači jedno njihanje pripovednog toka – istovremeno i zavodljivo i melanholično-tegobno, istovremeno uz hipnotično-eterični uzlet i ponorni silazak u somatsko-afektivni život.

Takve pripovedne talase pronalazimo već na početku, kada „šumi i huji baruština iz mraka. Sjaj mesečine pođe sa nje, pojavi se nad pomračinom, prođe i nestane u noći, što mokra ulazi i odlazi, ulazi i odlazi jednako”; ili, kasnije, nakon što je Arandel spasen iz reke, „on je drhtao, ali lak od nekih hladnih tica koje su htele da mu izlete iz tela. Činilo mu se, prostrtom na jednom ćilimu, da ne treba da se miče, jer po njemu još teku obe obale,

trščaci, nebo i njegova kuća, što kao da se razliva”; nalazimo i da je Dafina, razmišljajući o Arandelu, želela „da vidi šta će joj dever učiniti (...) [ž]elela je da se to dogodi, prosto, od dosade, zbog praznine u kojoj, bezdanoj, činjaše joj se katkad da visi naglavačke”.

Ovo je samo mali skup primera u kojima se manifestuje organska priroda prozno-poetskog jezika Crnjanskog, u kojima se reflektuje moć njegove imaginacije da oživi materijalnu stvarnost, da unutrašnji svet prikaže u neočekivanom svetlu, da stanja, osećanja, fenomene i situacije naznači kao vibrantne, nestalne, fluidne, intrigantne, da ih posreduje u prepoznatljivoj evokativno-umetničkoj snazi. Pripovedanje u *Seobama* dakle prenosi specifično književno uobličene informacije, u isti mah pobuđujući i osobeni užitak kod čitalaca, užitak pri recepciji koji u sebi taji i jednu ponornu stranu. Jer mi se, čitajući ovaj veliki roman, susrećemo sa kriznom i tegobnom stranom naše egzistencije.

Seobe Crnjanskog nisu, dakle, samo kanonsko delo srpske književnosti, vredno da stoji rame uz rame sa velikim ostvarenjima svetske literature. Reč je tekstu koji nas iznova podseća kako književni jezik može biti angažovan na svakom svom nivou, auditivno-ritmičkom, informativnom, slikovno-evokativnom, i da nas u toj sveukupnosti zapljusne svojom umetničkom snagom.

Goran Korunović

Seobe

Prvi put objavljeno: 1929.

BESKRAJNI, PLAVI KRUG. U NJEMU, ZVEZDA

Magloviti vrbaci isparavaju se još od prošlog dana, oblaci se kovitlaju sve naniže. Dubina, kroz koju protiče reka, mutna je i neprohodna. Zemlja je tamna, nevidljiva i kišovita.

Šumi i huji baruština iza mraka. Sjaj mesečine pođe sa nje, pojavi se nad pomrčinom, prođe i nestane u noći, što mokra ulazi i odlazi, ulazi i odlazi jednako, zaobilazeći ga i vlažeći mu ogromne grudi i trbuh, vruć i podbuo, uvijen ovnujskim kožama, na kojima je runo probio znoj. Kaplje kroz trsku, kaplje, i, mada je gusta tmina, vidi kako jedna žaba skače, sve bliže i bliže.

Isprekidan lavež pasa i isprekidan poj petlova, još od ponoći, ali dalek. Tup udar kopita, međutim, kao pod zemljom, čuje se jednako, u blizini, pod snom. Često buđenje što ga obuhvata, prolazi kao neko ljuljanje u toj pomrčini, koja mu prodire pod pleća i rebra naježena od hladnoće. Ne razlikuje tamu oko sebe i tamu u sebi, i širom otvorenim očima, u mraku, ne vidi ništa. Skakanje žabe, čelo glave, izvesno je da je oslušnuo, ali odmah zatim zaguši ga san, tako da opet sve tone u težak zadah ovnujske kože, na kojoj mu leži gornji deo tela, kraj ženine glave.

Udaren od konja više kolena, pre neki dan, kad je počeo da skuplja delove puka, još se budi noću od bola, ali taj bol umine brzo, kao i strašna malaksalost i iznurenost u kostima, od umora. Tako da, budeći se svaki čas, zastenje i odmah zatim opet zaspi, škrugućući zubima.

Pri tom, za taj tili čas, dok opet ne usni, šta sve ne ugleda u polusnu! Reku što pod bregom šumi, ispunivši svu noć. Po razli-venim vodama, u rupama i jarugama, mesečine. Trsku prozora i krova, sa koje kaplje nebrojeno kapljica, kap po kap. Oblake, što se kovitlaju sve naniže. Nepregledne vrhove vrbaka, pune šiblja.

A kad se zaljulja, opet, u san, zapaljen i pun nekih plame-nova, tumba se u nekom šarenilu u nepreglednu daljinu, u ne-doglednu visinu i bezdanu dubinu, dok ga kiša, što kroz trsku prokišnjava, ne probudi. Tada, pomućenom svešču, prvo začuje lavež pasa i poj petlova, da odmah zatim širom, u mraku, otvori oči i ne vidi ništa, ali da mu se učini kao da vidi, u visini, beskraj-an, plavi krug. I, u njemu, zvezdu.

Jednom zasta u tom ljuljanju i hujanje mu u glavi presta, tako da oseti da je budan. Ležao je u mraku širom otvorenih očiju, začuđen, i drhćući od hladnoće. Nije više sanjao. Poj petlova i lavež pasa čuo je. Žena, koja mu je bila zaspala na ruci, disala mu je na grudi. I šum što izazva, proteglivši vrat, ču, jer tolika još tišina bila je pred kućom. Kroz pukotinu čamovine, međutim, primeti tanku svetlost što je prodirala i osvesti se sasvim. Bilo je vreme da idu.

To je gorela vatra onih koji su sinoć bili polegali, neki sami, neki sa ženama i decom, ispod nadstrešnice jednog obora, sa one strane utrine, gde su bile njegove štale. I kao da je to prvo, jasno sećanje uma bilo neki nečujni poklič, njemu se učini da mu trče, jedan po jedan, svojim strašnim trčecim korakom, pod šubarama, sa svojim dugim puškama, i handžarima u zubima, kao pri vežbi. Svakome je video lik, svakog je poznao, svakog se setio gde je koji legao.

Tako mu se i ostalo što je bilo tamo, napolju, na kiši, jav-ljaše u širom otvorenim očima, u mraku: obronak brega i pod njim Dunav, sa čamcima šajkaša, kojima će se navesti na vodu. Nepregledni vrbaci i ritovi, modre ledine i crveni šibljak.

Tad zaškripa đeram i, u isti mah, zalupaše na vrata.

I kao da se trže ne samo on, već i sve drugo živo, u mraku, što je dotle bilo i nevidljivo i nečujno, začu se tutnjava kopita i zalajaje promuklo psi, sasvim blizu.

Veliko jato vrana mora da je proletelo odnekuda, jer njihovo graktanje ispuni noć i poče da se diže u visine.

I tek što je, onako trgnut iz sna, polubudan, pokušavao da se, u mraku, oslobodi nekih čaršava u koje se bio zapleo, i da se izvuče ispod koža, oznojen i go, jer go je uvek spavao, ona se probudi i skoro bezumna od straha napipa ognjište, duhnu u pepeo i nađe žar. Zapalila je žižak, koji osvetli i nju, svu, i njegovu ogromnu senku na zidu. I tek tad, kad ga ugleda, vrisnu i poče da kuka, pavši na njega, grleći ga i ljubeći mu grudi, rame, vrat i uvo.

Već skoro dve nedelje dana, otkad je došla poruka od markiza Askanija Gvadanji, zapovednika grada Oseka, da opremi trista biranih vojnika za polazak u rat na Francusku, ona nije prestajala lelekati. Podbulih očiju od plača, sva oronula od užasa, u trećem mesecu bremenitosti, ona se nije dala odvojiti od njega. Lepotica na glasu, prolepšala se još više, u prvoj godini braka. Koža njena i kost, smeh i dah, kao i njen pogled, imali su neki gladak sjaj što je svetleo u njoj, dok je nosila čedo u sebi. Teška i puna, ludo vesela u tim mesecima, ona je posle porođaja slabila i ružnjala, postajala tiha, a okrutna prema slugama i sluškinjama. Pre dve nedelje, plačući, bila je došla za njim i na obalu Dunava da sa njim provede i poslednju noć, pred polazak. Ostavivši dve svoje ćerčice u selu, došla je bila da stanuje, poslednja dva dana, u jednom kućerku pokrivenom trskom, kod obora, na vodi, samo da bi mogla da provede noć kraj njega. Ležeći satima na njegovim grudima, ona mu je, šapućući nešto nerazumno i nerazumljivo, ljubila rebra, grlo, oči, usta, uši.

Krivosnog i težak, on je tih poslednjih dana opremao svoje ljude, jašući ceo dan. Psovao je njene zagrljaje i poljupce. Bila mu je dosadila.

Izmučen, prekodan, svađom oko odabiranja ljudi, što su pristizali nenaoružani i napiti, morao je da provodi večeri sa pisarima, što su spremali spiskove Slavonsko-podunavskog polka. U noći, pak, čekao ga je pakao. Njen zagrljaj, njeni bezumni napadi, njeni dugi, neumorni prsti. Njena lepota, kraj vatre, nadzemaljska, njen pogled i njen plač. Ogromnih grudi i ogromnog trbuha, klonuo, zabrinut za decu, on se njenom ludilu i krstio i čudio, pa i grohotom smejaao.

Pri slaboj svetlosti žiška sad, on je vide, onako zbunjenu od sna, i shvati da će ovog jutra, pri polasku, sa njom biti najteže. Njeni poljupci, plahi i ludi, koji su mu padali u lice i pod grlo, bili su mokri od plača. Ustavši da bi ga bolje mogla obuhvatiti, jer se on nabusito branio, gazeći po jastucima, kožama i ćilimovima prostrtim po zemlji, ona je bila nagazila golom nogom na žabu i strahovito vrisnula. Razljučen tada od sve te pomame ženske, on je odgurnu, a dođe mu da je tresne o tle. Prevalivši čanak osvećene vodice i bosiljka, koji je sinoć bila spremila, da bi mogla ujutru, kad se probudi, da ga poškropi, teturajući se, kao da je dizao i nosio prazno bure, on stiže do vrata i otrgnu ih.

Kiša sitna padala je i, za trenut, u svitanju, video je pse što pojuriše prema njemu, konje i sluge pod dudovima, a na drugom kraju utrine, kod obora, čitavu onu gomilu što se sinoć tu bila razmestila. Vatre su još šarale po mraku velike senke i pričine, ali čim puče prva puška, sve kao da odskoči sa zemlje i zaigra. Zapevaše neki, zarikaše, potrčaše do đerma, na valove, da se umiju; drugi, noseći decu na rukama, uvijahu ih krpama, polazeći nizbrdo, da odu do čamca. Uh, što se žene busahu u grudi, zapevahu, vitlahu svojim belim platnima, povezima, obojcima! Iza obora, nad strminom, vide zbilja nepregledne vrbake i ritine, u ogromnom, mutnom, kišnom svitanju, ali ne beskrajni, plavi krug. Ni u njemu zvezdu, kao u snu.

Trčeći kraj konja i uplakanih žena, koje nisu puštane dole, do čamaca, ljudi su se okupljali, dovikujući se. Neki, zaostali, uplakani,

praštahu se, krsteći se. Jedan mu priđe sa malim detetom u šubari, tražeći vatru u kući, da skloni dete, već pomodrelo. Psi, okupljeni na ivici brega, oko žena i staraca, skaćući, prskajući po barama i blatu, lajahu za onima što su silazili niz brdo, na vodu.

Bos, na hladnoj, vlažnoj zemlji, zaogrnut, onako kako se di-gao sa postelje, sa velikim, crnim klobukom srebrnih šara i kićanki, što ga beše turio na glavu pri prvom skoku iz sna, on je prenerazio sluge. Pritrčase mu, ljubeći ga u ruku i privodeći mu konja, koji se propinjao. Tada kinuvši gromko nekoliko puta, zaigravši po zemlji tako da se sve zatreslo, vrati se u mrak i vrućinu kraj ognjišta, gde ga žena dočeka još uvek plaćući. Oblaćeći ga brzo, ona mu je ljubila čohu, kaiševu i srebra, a kad se umio, ona mu svojom kosom ubrisa lice, ljubeći ga u obraze. Žaleći je, pomilova je po leđima, gundajući, kad ona briznu još jače u plač.

A kad se pojavi na vratima, obučen, pa mu sluge privedoše konja, nastade takvo đipanje, kuknjava i dreka, na utrini, pritrčavanje njegovoj ruci, lelekanje i jaukanje žena, da on od besa zaurla na njih.

Dok su ga sluge sa jedne strane dizale u sedlo, na konja, koji se vrteo preplašen šarenilom, dotle su dve sluge sa druge strane pritezale kolane, da ne otkine uzengije, velikim svojim maljavim rukama, penjući se, stenjući. Konj se tresao pod njim, kao pod buretom.

Prskajući blatom drveće, travu i pse oko sebe, nagnao je konja nizbrdo, ka Dunavu. Izmače leleku i dreci i prokasa kroz vlagu drveća i granja. Kiša je prestajala da pada, ali se zemlja ronila pod konjem, kad počеше da se spuštaju.

U nedoglednoj vlazi oblaka i ritina, baruština i trske, bilo je već svanulo. I kao da je to bio jedan drugi svet, tamo se nije ništa događalo. Ovde, nad njim, graktale su vrane, dole, pod njim, svetlucale su široke tame i svetlosti vode. Vezani za stare vrbe i stubove u blatu, čamci su se crneli izdaleka, kraj vatre. Kad podiže glavu, vide potpunu tišinu u sivom nebu i vrane, u daljini, koje

se nisu čule. Dunavom je mogao dogledati vrlo daleko, duž obala, od kojih je jedna bila žuta i visoka, pod nebom, a druga razlivena u poplavama i travuljinama, u dubini.

Izbio je iz žbunja, u bare i teško blato, do sapi, pred vatre, sa kojih su skidali pečene jaganjce. Smestivši se u širokim čamcima, koji su bili prokisli, na slami i žutom, suhom lišću, ljudi su bili opet pogođeni, pa su se dizali da čiste oružje, ili da dočekaju na nož, po komad bačene, raščerečene jagnjetine. Pevahu vičući.

Kad stiže sav uprskan, do vatre, među vrbama, javiše mu se dva oficira i pop, koji je bio potegao zajedno sa njegovim bratom, čak iz srebrobogatoga Zemuna, da isprati sina i da ih sve blagoslovi. Pošto mu je bilo stalo da ih što pre krene, potera konja do užadi i daje naređenje šajkašima da kreću.

Nastade mala gungula u čamcima, i ljudi poskakaše da još jednom pogledaju svoje. Dok su šajkaši drešili konope i gazeći do pasa vodu, vičući, otiskivali čamce od obale, dotle su neki promrzli bednici, najmljniji da vuku čamce ceo dan, celu noć i još jedan dan, uzvodu, već počeli da potežu užad i da gaze blato. Među njima, dva Ciganina, skoro sasvim gola, sa konopljom na grudima, pokušavahu da oglođu nekoliko oprljenih papaka, koje niko nije hteo da ponese.

I dok su starci, prozeblili i mokri, stajali nepomično, na blatnjavom bregu, dotle su žene sa decom, i psi, trčali duž obronka strme obale, jaučući i plačući, sve dotle dok se oba čamca ne izgubiše u gustim vrbacima, iz kojih je dopirala posle promukla pesma. Pa i ta pesma, čim je nestalo onih koje su poustajali da vide, polako postade tiša i razvučenija, dok sasvim ne zamuknu. Lelek se međutim, na brdu, još dugo razlegao.

Čim pođe, i on potera konja duž obale i nagna ga uzbrdo, tako, da je životinja besno frktala i sva se pušila. Vratio se, da se i on opremi.

Oko staja i obora bio se iskupio svet, da vidi i njegov polazak, a naročito kočije i konje i sluge njegovog brata Arandela Isakovića, trgovca poznatog po celom Podunavlju i Potisju, po bogatstvu.

Brat mu je, po dogovoru, proveo noć u selu, sa decom, da u zoru porani i dođe da mu se nađe, pri rastanku sa ženom, čije su se plahe ćudi obojica bojali. I zaista, tek što se vratio sa polaska vojnika, uspevši se, teško, uzbrdo, ukazaše se, sa druge strane, velika, šarena kola, koja odmah opkoliše sluge.

Bilo je već sasvim vidno. Kiša je bila prestala.

Ušav u kuću, udarivši, na pragu, glavom u trščani krov, zatekao je ženu obučenu, svilenu, umivenu, divnu. Umoran od jahanja i žurbe, sad je pogleda drugim očima i, prišavši joj, poče da je ljubi, kroz svoje razbarušene brke. Užurban, on joj još jednom, dahćući pod njenim poljupcima, ponovi, bez smisla i bez reda, sve ono što joj je već sinoć i celu noć ponavljao: savete za njenu seobu k bratu, u Zemun, savete za kupanje mlađeg deteta, manje ćerčice, koja je imala neku bolest na koži, uveravanja o svom putu kroz Štajersku i Bavarsku, o kratkom ratu, u kome će jedva i biti bojeva i, najposle, o svojoj vernosti i o svom povratku. Ona je međutim drhćući sva, kao luda, kidala sa sebe srebrne pletenice, dugmad, svilene prišivene cvetove i čipke, vičući i ponavljajući, kroz plač, sve iste reči, sve ista preklinjanja. Otimajući se, tako, njenim rukama, vukući je nehotice za kosu, svojim vezovima na klobuku, koji se zaplitahu i u njeno odelo, jednako je, ljubeći je sad, za rastanak, u usta, ponavljao slatke reči, na koje je bila navikla u prvoj godini braka. U strahu koji je ličio na ludilo, ona mu je visila o vratu, škropeći ga, već bogzna koji put, osvećenom vodicom i moleći ga da se tamo ne ženi, kao što to drugi čine, da se tamo ne ističe, da i nju posle pozove onamo, da tamo ne pogine. Ljubeći ga ustima mokrim od plača, što više nisu mogla da se zatvore na poljubac, već su bila otvorena i opuštена, od drhtanja, gledala ga je očima izvrnutim, u kojima se videla samo beonjača, bez njenih modrih dužica i velikih zenica. Pola u nesvesti, opuštена, ona je grčevito ponavljala: „Umreću, umreću.”

Dotle je njegov brat izišao iz kola, suv, žut, u dugačkom ćurku od kurjačine, sa brojanicama od ćilibara u ruci, kao krupnim, zrelim grožđem. Naredio je da okrenu kola, rasterao ljubazno

svet, darivajući skoro svakoga ko mu je prišao ruci. Rekavši još nekoliko reči slugama, kir Arandel je veselo mahao rukama devojčici, starijoj ćerčici, koju je bio doveo da isprati oca, a koju sluga nikako nije spuštao na zemlju.

Braća su se bila dogovorila da prevare ženu pri oprostaju, jer stariji nije hteo da vidi ono što je bila u stanju da učini, u tom poslednjem trenutku. Zato je trebao mlađi, sa detetom, da dođe, kolima, pred kućerak kod obora. Tu je bilo poslednje prenoćište ljudi, pre ukrcavanja u čamce, iz kojih više nije bilo izlaska do Varadina. Tu je i ona došla da provede poslednju noć sa mužem. U kućerku u kom su inače stanovali, zimi, pastiri. Sluga je bio obučen da, čim stariji iziđe iz kuće i uskoči u kola, ošine konje

I, tako, sve se zbi za trenut. Dok je ona nameštala, polumr-tva, haljinu, da bi izišla pred svet sa mužem, on se, prekrstivši se tajno, otrže kroz vrata, čim ču pucanje biča, i nađe lice u lice s bratom. Poljubiše se brzo, i, stariji uskoči u kola, prosuviši mlađem brojanice po blatu.

Kad ču jurnjavu konja i viku sveta, ona, dotle ne sluteći ništa, potrča na vrata i vide kola kako nestaju u žbunju, iza dudova, već na drugoj strani utrine. Srozala se na ruke mlađem bratu, kao pijana, onesveščena.

U velikim i šarenim kolima, koja su se tresla, sa uplakanim detetom na ruci, on se bio pridigao tek toliko da je mogao da vidi kako ona pade. Sagnuvši glavu nad svojom ćerčicom, ćutao je u tom strahovitom prskanju blata i odskakanju od grana, panjeva i džombi, sve dotle dok, zamaknuvši kraj jednog šumarka retkih bagremova, sluga, stojeći sa nogama uprtim u kljun gvozdenih ukrasa na kolima, ne uspe da zauzda sva tri konja, uplašena i uzdrhtala.

Tada, podviknuvši slugama i stiskajući dete na grudima, opi-pa oružje, gunjeve i čizme na dnu kola, nove novcate amove, srebrom okovane, i dukate i nož i sat, okrugao kao jaje, u pasu. Ništa nije bio zaboravio.

Milujući ćerčicu, naredi da se vozi lagano, i kao neki ostareo medved, sav nakinđuren, poče u kolima pred detetom da skače i mumla i igra. Dete poče da ga miluje rukama, hvatajući ga za srebrne kićanke na klobuku, smejući se, kroz plač.

Nad ritinama i vrbacima počelo je da se vedri i kraj kola začuše se prve ševe. Vidik je bio pun jata vrana i sve više sve-tao od bezmernih, ravnih poplava i bara. Putem, uz obalu, uz brda, koja su opet padala i spuštala se u mokre travuljine, kola su brzo stigla tri velika, crna čamca, što su dole, na reci, lagano odmicala.

Zagrljen toplim dečjim rukama, on je kao nastavljao da spa-va. Kas kopita, škripu točkova, dečji glas, u koji se spuštahu i klik ševa i graktanje vrana, slušao je kao kroz san, koji ga je me-šao sa kišovitim oblacima što su se sve više isparavali, jer je iza njih bilo, negde, bezmerno daleko, ali ogromno, Sunce.

Dete koje nije dobijalo na svako pitanje odgovora, ponav-ljalo ih je, izmučeno, po sto puta, trzajući ga za uši, za nakit, za brke. Neispavano i slabunjavo, bilo je posle sve tiše. On poče da tiho pevuši i da je ljulja, a ćerčica mu leže na grudima i zaspala.

Spremao se topal, prolećni dan, posle kiše. U baruštinama i vrbacima, na drugoj strani, podiže se magla, mlečna i teška, što uskoro kao dim ispuni svu dubinu nad Dunavom, i posta gusta. Pisma onih u čamcima, kroz bezmernu tišinu, tamo dole, dopi-rala je do njega jedva čujno, kao ispod zemlje.

Nad brdima i šumama međutim, što se ljubičasta ukazaše, levo, mogao je već da nasluti svetlost sunčanog i čistog jutra. Zadrža zato kola kod jednog reda visokih jablanova. Izljubivši zaspalo dete, ostavi ga u kolima, i sluge ga opet popeše na konja. Ujahavši u neko nisko žbunje, on je mirno dočekao da pretovare stvari, iz kola na konje, uklonio se da mogu da okrenu kola i, ot-pustivši bratovljeve sluge, dugo je stajao tako i gledao za kolima što su se vraćala natrag, kroz gustu travuljinu, iz koje su pred konjima izletale ševe.

Skinuvši klobuk, dade ga slugama i pojaha pred njima, tresući se opet kao bure.

Sve je bio svršio. Čim je uzjahao, vrativši svoju ćerčicu, sav umor od poslednjih neprospavanih noći, od spremanja i jahanja, sede mu kao za vrat, na konja. Mokar miris žbunja, zagušljiva toplota niskih i osunčanih oblaka, magla iz dubina, gusta kao dim, sve ga je to gušilo i uspavljivalo. Nesreća kao da je bila ostala iza njega, pred njim je bila samo ta daljina, zarasla gustom travuljinom, od koje se malaksava. Bio je miran. Pošao je bio rano i nadao se da će pre mraka stići do Varadina, gde su imali da mu se priključe ostali delovi puka. Puk se skupljao iz raznih sela slavonskih i sremskih, da bi pod njegovim vođstvom pošao u grad Pečuj, gde je imao da izdrži pregled pre nego što ga upute da stigne logore Karla Lotarinškoga, koji je bio isturio svoje prethodnice na Rajnu, do Štukštata, pod komandom generala feldmaršala barona Johana Leopolda Berenklaui.

Melanholijom koja se pretvarala u ćutanje, sve upornije što je bivao stariji, i on je, kao i otac mu, koga je pri svakoj važnijoj izreci spominjao, mirno išao u rat. Seobe mu behu dosadile i nemir koji se ni u njemu, kao ni u svim tim njegovim ljudima koje je vodio, nije stišavao. Bio je prošao sa porodicom, duž Dunava i duž Tise, skoro sva veća mesta, trgujući zajedno s bratom, sve dok se nije oženio i vratio u vojsku. Pošto je bio mnogo cenjen u vojsci, dodeljivahu mu važne poslove u narodu. Premeštahu ga svaki čas, da umiruje taj svet, koji se svaki čas selio.

Znao je da će ga, odmah posle pregleda, uputiti na bojište. Miran i samouveren, predviđao je ceo put, sve događaje koji će doći, sve ljude, kako će se držati. Bojao se samo da mu jedan deo puka, koji je dolazio sa kapetanom Piščevićem, iz Šida, ne zadocni na okup, pod Varadinom.

San i otežao, jahao je pognute glave, kroz travuljinu. Što je bivalo toplije i jasnije na nebu, sve mu je bilo teže. Konj ga je odmereno klatio i to ga potpuno oslabi. Ono što je ostavio dođe

mu kao i da nema, i plač ženin i pogled bratovljev i toplota malog deteta, pomešaše se s maglom. Sluge iza njega behu zaostale malo i on oseti potpunu samoću.

Jašući dalje, razmišljajući o raspodeli starešina i vojnika, koje je sve lično znao, on se potpuno uspava. Eto, pomisli, dovoljno je odseliti se iz jednog mesta, pa da sve što ostavljaš bude kao i da nije bilo. I zagleda se tada u daleka brda iza kojih se sad pomaljalilo Sunce. Kad na njemu zablista srebro, on se oseti čio i lak, i kao da nema tela. Osunčan, prosijan, oseti se topal, a ne težak, kao i da ne jaše, kao i da ne postoji, u tom nevidljivom vetru, koji ga je dočekivao s lica.

Zatim potera konja kasom, kroz prazninu.

Tako je, godine 1744, u proleće, Vuk Isakovič pošao na vojnu.